

СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Швець Д.Є., Турба О.О. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті розглянуті проблемні питання організації навчального процесу з дисциплін навчального плану підготовки в контексті сприйняття цих проблем самими студентами. Розроблена програма відповідного соціологічного дослідження, проведено широкомасштабне анкетування студентів Запорізької державної інженерної академії. На основі аналізу результатів анкетування приведені рекомендації щодо заходів з поліпшення ефективності організації навчального процесу з окремих дисциплін та коригування відносин «викладач-студент».

In the article the considered problems questions of organization of educational process from disciplines of curriculum of preparation in the context of perception of these problems by students. Developed program of the proper sociological research, the large-scale questionnaire of students of the Zaporozhia state engineering academy is conducted. On the basis of analysis of results of questionnaire the resulted recommendations in relation to measures on the improvement of efficiency of organization of educational process from separate disciplines and correction of relations «student» of teacher.

Ключові слова

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ, КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ, БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС, СТУДЕНТ, БАКАЛАВР, СПЕЦІАЛІСТ, МАГІСТР, ВИПУСКНИК, ФАХІВЕЦЬ, МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, КРЕДИТНО-MОДУЛЬНА СИСТЕМА

Вступ

Забезпечення належної **якості навчання студентів** – це комплексна проблема і її вирішення залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників. Загострюється ця проблема демографічною ситуацією; так, у доповіді «Вища освіта в Україні: відповіді на виклики часу» на нараді під головуванням Президента України Віктора Ющенка Міністр освіти і науки України Іван Вакарчук нагадав, що цього року випускників в Україні було майже на 20 тис. менше, ніж попереднього року, а наступного року буде вже на 30 тис. менше, ніж цього року, і привернув увагу до проблеми підвищення якості надання освітніх послуг ВНЗ [1]. За його словами, сьогодні мережа вищих навчальних закладів налічує 904 заклади усіх рівнів акредитації та форм власності, у тому числі 351 державних та 202 приватних ВНЗ III-IV рівня акредитації. Крім того, в Україні діє 1005 відокремлених структурних підрозділів ВНЗ. Реальністю стає не стільки конкурс абітурієнтів, як

змагання навчальних закладів і вагомим критерієм при цьому буде якість підготовки випускників. Міністр доволі жорстко нагадав про лінію Міністерства освіти і науки в цьому питанні, наголосивши, що «...зникатимуть усі ВНЗ, де якість освіти є низькою».

Проблема якості вищої освіти є багатовимірною категорією, яка охоплює всі характеристики освітньої діяльності, її вирішення значною мірою залежить від системності у розв'язанні поставлених завдань. В різних науках існує кілька підходів до визначення змісту поняття якості освіти. Подолати протиріччя в підходах певною мірою вдалося вченим, які запропонували розглядати «якість», з одного боку, як соціальну категорію, що відображає ступінь задоволення споживача, з іншого боку – результат педагогічної освітньої діяльності. Філософом А.І. Субетто ця ідея висловлена як «принцип теорії якості» [2]. Таким чином, серед основних чинників, що зумовлюють якість навчання та якість підготовки фахівців, з одного боку, є потенціал (і умови для його розкриття) студентів, з іншого боку - потенціал та спроможність до його реалізації професорсько-викладацького складу ВНЗ.

Активне впровадження упродовж останніх років в академії **технології модульно-рейтингового оцінювання навчальних досягнень** студентів та кредитно-модульної системи організації навчального процесу якраз і дозволяє, на наш погляд, врахувати реальний потенціал нинішнього студента. На жаль, сучасна середня школа не в змозі, з різних причин, закласти серйозний фундамент для засвоєння матеріалу технічної вищої школи більшістю студентів на рівні попередніх десятиліть чи навіть декількох років. Тому ми змушені присвятити певну частину навчального часу «шкільним» розділам загальноосвітніх дисциплін. Багато хто з викладачів проводить таку роботу на основі даних т. зв. «вхідного контролю» для своєї дисципліни.

Дозування вивчення навчального матеріалу та, особливо, організація поточного контролю за окремими модулями, на наш погляд, також є надзвичайно дієвим способом залучення студентів до систематичної роботи у семестрі і суттєво полегшує процес вивчення навчального матеріалу. Доказом є збереження на належному рівні показників абсолютної успішності та якості навчання студентів, навіть за умови поступового зменшення середнього балу вступників; з кожним навчальним роком, з кожним семестром і напівсеместром зменшується розрив між поточною і підсумковою успішністю. Тому елементи і атрибути кредитно-модульної системи організації навчального процесу в академії повинні бути повністю збережені на всіх освітньо- кваліфікаційних рівнях: «Бакалавр», «Спеціаліст» і «Магістр».

Одним із спірних залишається питання кількості і форм поточного контролю виконання навчального плану підготовки. У

багатьох випадках за цим стоїть просто намагання збільшити загальнокафедральне навчальне навантаження. На наше переконання, пересічному студенту користі така методика навряд чи принесе. Заважке завдання, та ще часто за умови відсутності доступних методичних вказівок і рекомендацій провокує студента звернутися до сторонніх виконавців, породжує майбутні «розборки» щодо авторства роботи і т. ін. Кращим виходом із ситуації може бути перехід до комп'ютерного чи безмашинного тестування; результат тестування, безумовно, набагато об'єктивніше оцінювання контрольної роботи чи РГР і тести «замовити» неможливо. А технологію перевірки знань цим способом і якість самих тестів можна вдосконалювати різним чином.

Мета статті:

- проаналізувати таку форму моніторингу навчального процесу як соціологічне дослідження за анкетною «Викладач очима студента»;
- дослідити питому вагу факторів, які, з точки зору студентів, впливають на якість їх навчання;
- сформулювати рекомендації щодо оптимізації організації навчального процесу з окремих дисциплін.

Обговорення проблеми

Аналіз потенціалу студентів, способів активізації їхньої навчальної роботи приводить до необхідності урахування ролі викладача в цьому процесі. В рамках реалізації системи менеджменту якості вищої освіти передбачалося систематичне проведення моніторингу навчального процесу [3]. У ЗДІА наприкінці 2007/2008 н.р. була здійснена спроба оцінити умови, що створені для забезпечення якісної успішності студентів з точки зору отримувачів цих освітніх послуг.

Одним з основних принципів менеджменту якості, який лежить в основі стандартів ISO 9001-2000, є орієнтація на споживача. До споживачів освітньої діяльності ВНЗ відносять як зовнішніх (працедавці, держава і суспільство у цілому) так і внутрішніх (студенти), і визначення ступіню задоволеності останніх якістю освітніх послуг є головним завданням менеджменту якості [4]. Така оцінка необхідна для коригування дій в освітніх процесах ВНЗ і внесення змін в управління організацією навчального процесу і технологію навчання, а також при повному входженні до Болонського процесу, де необхідна акредитація окремих дисциплін навчального плану підготовки.

Анкетування, як один з механізмів моніторингу навчального процесу, є доволі непростим процесом. Пов'язано це з тим, що в анкетуванні визначальну роль відіграє людський фактор, тобто в якості «датчика» при проведенні вимірів виступає людина, а часто і оцінюється якість окремої особи. Саме тому необхідно дуже ретельно і обережно підходити до оцінки отриманих результатів і, особливо, до їх

оприлюднення. До початку анкетування організатори повинні сформулювати відповідь на принципові питання:

- з якою метою провадиться опитування?
- кого опитувати?
- що запитувати?
- хто буде проводити опитування і обробку результатів?

Відповідаючи, наприклад, на питання «кого опитувати?», необхідно визначитись, яка категорія респондентів маєтись на увазі, і яку інформацію бажано отримати. Наприклад, при оцінці якості діяльності викладачів оптимальним є опитування студентів, починаючи з 2-го курсу, оскільки у першокурсників ще немає можливості співставити діяльність різних викладачів, від чого залежить об'єктивність і надійність отриманих даних. Важливою є і відповідь на питання «що запитуємо?». Зміст анкети повинен сприяти отриманню найбільш повної інформації для досягнення поставленої мети. В той же час, анкета має бути оптимальною як за складністю питань, так і за їх кількістю. Важливим моментом є також системний підхід до моніторингу якості викладання, а не разове анкетування і т. ін. Секція моніторингу навчального процесу методичної ради академії, у складі фахівців з прикладної психології, держу правління, соціології, запропонувала низку питань з оцінки студентами якості навчання і організації навчального процесу з окремих дисциплін. Вперше подібне анкетування проводилося у 90-х роках за анкетами, розробленими Міністерством освіти. Анкета, що дістала назву «Викладач очима студента», була схвалена методичною радою ЗДІА, а сама технологія анкетування студентів затверджена на засіданні ректорату академії.

До завдань даного соціологічного опитування входило:

- визначення «вузьких місць» в організації навчального процесу для всіх акредитованих в академії спеціальностей з дисциплін їхніх навчальних планів: повноти методичного забезпечення дисциплін, якості відповідних навчально-методичних розробок і т. ін.;

- з'ясування відношення студентів до якості викладання лектором дисципліни: ступеню володіння предметом, чіткості та доступності викладання змісту, вміння та бажання викликати до нього інтерес студентів, використання сучасних педагогічних технологій, наочних посібників тощо;

- оцінка таких особистісних якостей викладачів як об'єктивності при оцінюванні навчальних досягнень студентів, відповідальності при організації навчальних занять і проведенні консультаційної роботи, коректного ставлення до студентів, культури поведінки.

Студентам пропонувалося оцінити певні професійні та особистісні якості викладачів за 9-бальною шкалою, де 9-8 балів означали, що дана якість проявляється практично завжди; 7-6 балів – якість проявляється часто; 5-4 балів - якість проявляється приблизно у

половині випадків; 3-1 - якість проявляється рідко; 0 – студент не може оцінити.

За результатами статистичної обробки результатів анкетування передбачалося:

- визначення узагальненої бальної оцінки окремих позицій анкети всіма студентами груп даної спеціальності для окремих дисциплін (викладачів);

- визначення на основі узагальнених бальних оцінок студентів різних груп (спеціальностей) ранжованого переліку викладачів академії, тобто їх рейтингів, для використання в системі оцінювання індивідуальних досягнень у навчально-методичній, науковій та організаційній діяльності упродовж навчального року.

Свій погляд на організацію навчального процесу з дисциплін, що викладалися в групах спеціальностей першого-четвертого курсів денної форми навчання, висловили біля 2,5 тисяч студентів. Статистична обробка даних була організована таким чином, що до загальної комп'ютерної бази даних заносилися відповіді на питання анкети, зроблені кожним респондентом щодо кожної передбаченої навчальним планом даної спеціальності дисципліни та відповідного викладача. Така технологія, передусім, гарантувала збереження всіх вихідних даних анкет та можливість, при необхідності, технічно простої організації їхньої перевірки. Методикою проведення досліджень передбачалося уведення кількісних обмежень при проведенні персоніфікованого аналізу результатів анкетування, так, дані про викладачів враховувалися при кількості анкет не менше 9-ти.

Первинні результати анкетування представлені у вигляді розподілів балів за окремими показниками анкети для окремих груп спеціальностей. На рис. 1 представлені, як приклад, такі дані для однієї з груп першого курсу: різними кривими позначені сукупності балів з окремих дисциплін за показниками «Об'єктивність...», «Відповідальність...», «Методична забезпеченість...» та середньозважені бали; за останнім показником здійснено ранжування діаграми.

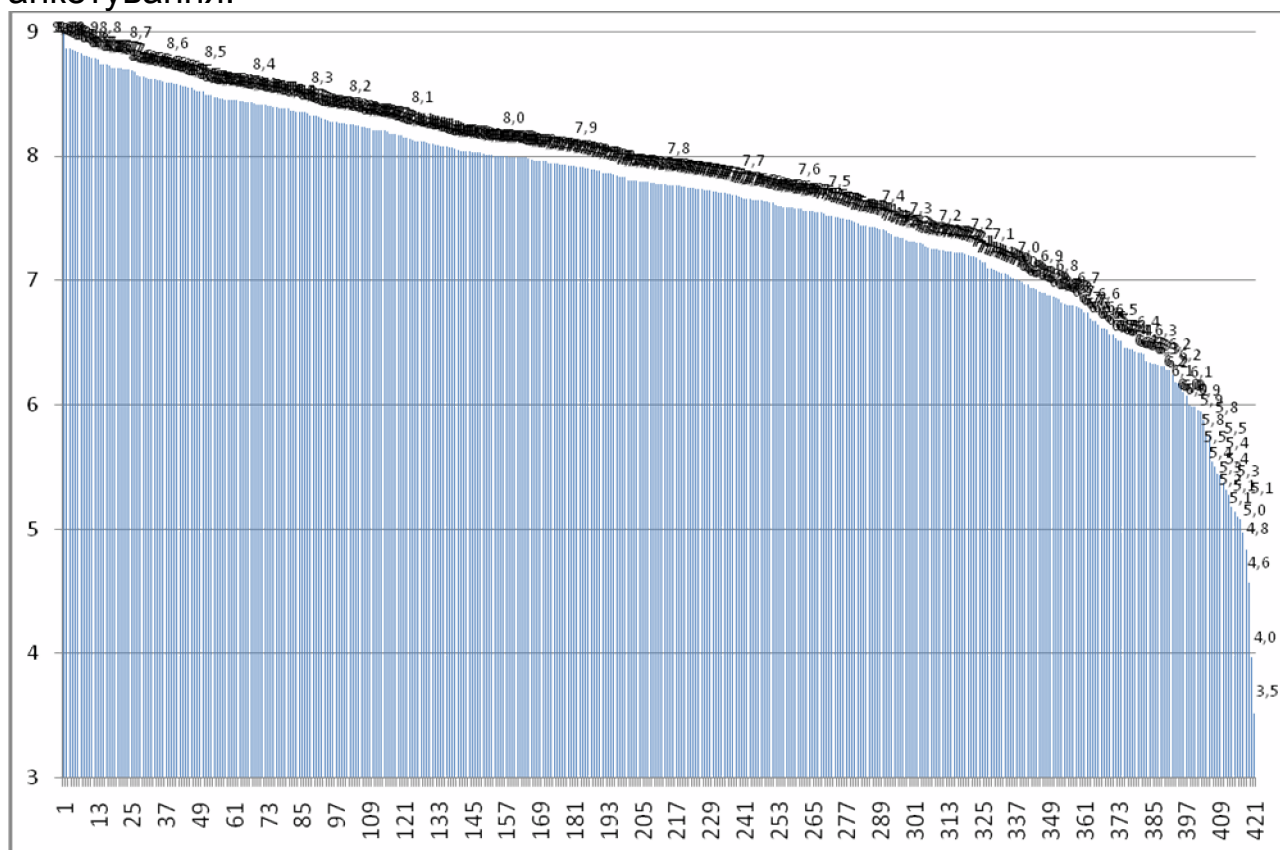
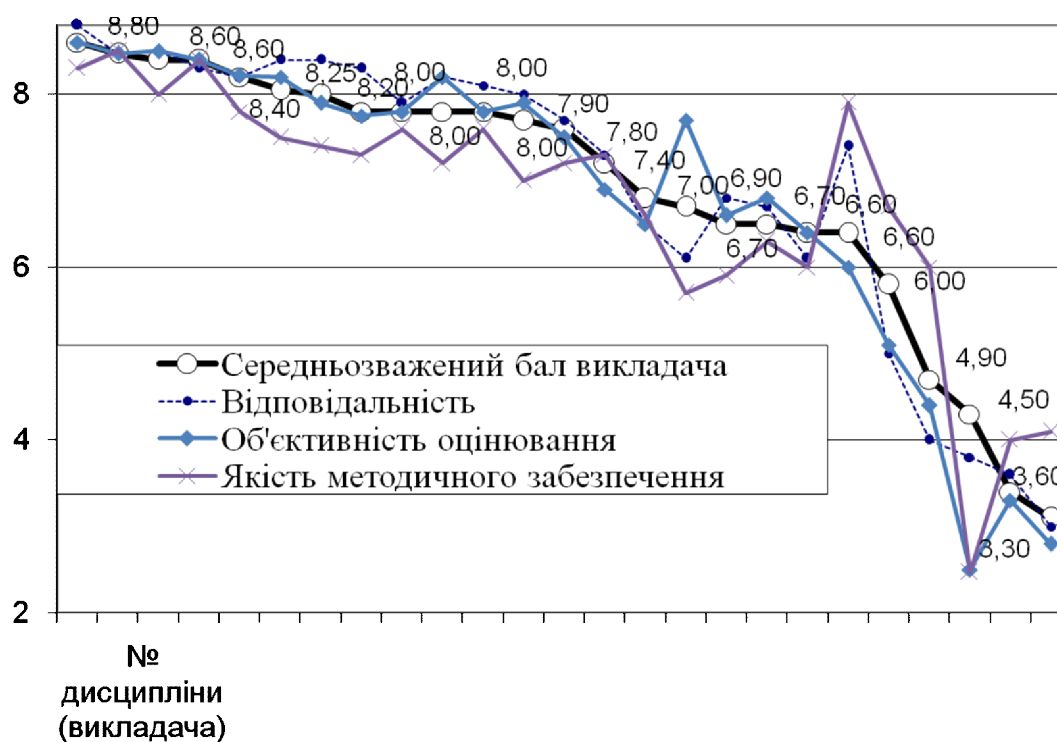

Рисунок 2 – Гістограма ранжованих середньозважених балів усіх викладачів ЗДІА, щодо дисциплін яких проводилося анкетування; по горизонтальній осі відкладені порядкові номери (рейтинги) викладачів

Висновки

Загальний аналіз результатів даного соціологічного дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- респонденти в цілому вважають методичну забезпеченість, рівень і якість викладання майже 95 відсотків навчальних дисциплін достатніми; більше ніж у половини дисциплін ці показники оцінені як високі;

- з точки зору основної маси студентів, викладачі ЗДІА добре володіють своїм навчальною дисципліною, вміють зацікавити нею студентів, відповідально відносяться до проведення аудиторних занять та консультацій;

- 92 відсотки опитаних студентів вважають задовільною об'єктивність оцінювання їх навчальних досягнень викладачами академії; більше того, об'єктивність 67 відсотків викладачів було визнана студентами високою.

За оцінками студентів, організація навчального процесу і методична забезпеченість деяких дисциплін бажають кращого. Найбільше претензій висловлено щодо кількісних показників методичного забезпечення дисциплін (53 відсотки респондентів) та їх якісного змісту (37 відсотків). Критично оцінюється організація навчального процесу з окремих дисциплін (24 відсотки респондентів) та ступінь відповідальності викладачів (19 відсотків) і їх об'єктивності при оцінюванні успішності студентів (33 відсотки). Урахування думки студентів, безумовно, буде корисним для поліпшення окремих сторін організації навчального процесу з конкретних дисциплін, дотримання встановлених критеріїв оцінювання знань студентів, коригування власного стилю поведінки на заняттях деяких викладачів тощо.

Крім того, рейтинги викладачів можуть бути використані в системі оцінювання індивідуальних досягнень у навчально-методичній, науковій та організаційній діяльності викладачів упродовж навчального року. Слід додати, що необхідна психологічна підготовка викладача до проведення подібних соціологічних опитувань для розуміння, що оцінюють його як продукт (ринку у сфері освітніх послуг), незважаючи на те, що викладача без індивідуальних якостей просто не існує в природі. Одне накладається на друге і формується певний тип професійного обличчя педагога. Доцільним є, на наш погляд, і трансформування інформації, отриманої за наслідками анкетування: так, для керівника підрозділу (кафедри, факультету) достатньо знати існуючі тенденції, йому не обов'язково володіти усіма персоніфікованими даними; викладача доцільно ознайомити з позитивними напрямками його роботи і обговорити питання, пов'язані з

проблемами, які виникли, по можливості, не в прямій формі. У перспективі планується співставити отримані оцінки студентів з результатами самоаналізу та оцінки колег. Для студентів дане анкетування дозволяє не просто оцінити якості викладача, але і відчувати себе учасниками освітнього процесу.

Перспективи подальшого наукового розвитку:

Планомірність і системність у проведенні майбутніх соціологічних досліджень сприйняття студентами ЗДІА заходів з організації навчального процесу дозволить простежити динаміку позитивних чи негативних тенденцій, звести до мінімуму похибки дослідження, запропонувати реальні заходи з оптимізації певних сторін освітньої діяльності професорсько-викладацького складу.

Джерела

1. Вища освіта в Україні: відповіді на виклики часу // Доповідь Міністра освіти і науки України Івана Вакарчука на нараді під головуванням Президента України Віктора Ющенко. – К., 16.09.2008 р.
2. Субетто А. И. Квалитология образования. – СПб-М., 2000. – С.7.
3. Швець Є.Я., Турба М.М., Швець Д.Є. Проблема аналізу і контролю якості освіти / Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, ЗДІА. – Випуск № 23 – 2005. – С. 17-24.
4. Шишов С.Е., Кальней В.А. // Школа: Мониторинг качества образования. – М: 2000. – 320 с.

Стаття надійшла 07.12. 2008 р.